

Datum
2026-02-06

Diarienummer
O 19-2025

Informationsklass
Publik

Opcat-inspektion av Migrationsverkets förvar i Åstorp

Inledning

Inspektionen är en del av JO:s verksamhet för att förebygga tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning av frihetsberövade personer, Opcat-verksamheten.

Opcat är den engelska förkortningen av tilläggsprotokollet till FN:s tortyrkonvention (Optional Protocol to the Convention against Torture). Länder som anslutit sig till protokollet har förbundit sig att inrätta ett nationellt besöksorgan som regelbundet besöker platser där personer kan hållas frihetsberövade. I Sverige har JO tilldelats detta uppdrag. Information om JO:s Opcat-verksamhet finns på JO:s webbplats.

På uppdrag av JO Per Lennerbrant genomförde Opcat-enheten den 21 och 22 oktober en inspektion av Migrationsverkets förvar i Åstorp. Förvaret har 80 platser fördelade på två avdelningar. Vid inspektionens inledning fanns det 67 förvarstagna. Samtal hölls med tio förvarstagna och fem i personalen. Inspektionen var inriktad på följande frågor.

- Fysisk miljö
- Tillgång till hälso- och sjukvård
- Personalens bemötande och kompetens
- Särskilda risker för personer med funktionsnedsättning och för personer med särskilda omvårdnadsbehov

lakttagelser, konsekvenser och risker samt JO:s rekommendationer

Fysisk miljö

lakttagelser

Förvaret har två avdelningar och tar emot både kvinnor och män. Det finns ljusa och rymliga gemensamhetsrum på båda avdelningarna. Inredningen är sparsam och något sliten med matbord och stolar, en soffgrupp, pingisbord och tv på respektive avdelning. De flesta boenderummen ligger i direkt anslutning till gemensamhetsutrymmena. Några boenderum ligger i anslutning till avdelning 2, i en yttre del av en korridor. Där har boenderummen inte samma skalskydd som förvarets övriga lokaler. Av

granskade incidentrapporter framgår det att tre förvarstagna hade rymt genom ett hål i väggen från ett av boenderummen i den delen. Vid inspektionen var två förvarstagna som av personal bedömdes som lugna placerade där.

Båda avdelningarna har ett gym. Ett av gymmen har ett panoramafönster. Där får kvinnorna träna enskilt två timmar per dag. På avdelning 1 finns en särskild del, en s.k. "utsatthetskorrridor" med två boenderum, toalett och dusch.

Det finns boenderum med upp till fem sängplatser och storleken på rummen varierar. JO:s medarbetare mätte ett fyrbäddsrum på avdelning 1 till 11,783 m². Ett trebäddsrum på avdelning 1 har inget fönster, vilket gör att det saknar dagsljusinsläpp. Rummet har ett fönster mot gemensamhetsrummet men med en gardin som är fördragen. Enligt personal är gardinen alltid fördragen för att begränsa insyn från andra förvarstagna som befinner sig i gemensamhetsrummet.

Flera förvarstagna uppgav att ventilationen är obefintlig och att de känner sig instängda på grund av den dåliga luften. De sover därför med dörren på glänt. Vidare uppgav de att det är smutsigt på de allmänna ytorna. JO:s medarbetare iakttog att toaletterna och duscharna var smutsiga och dåligt underhållna.

I förvaret finns det separata datorrum, tv-spelsrum, och stillhetsrum. I samtal beskrev de förvarstagna att dagarna är förhållandevis innehållslösa. De uppgav att de tillbringar mycket ostrukturerad tid på avdelningarna, där de tittar på TV, sitter vid datorn eller tränar på gymmet. Förvaret har nyligen inrättat en tjänst som ansvarar för organiserade aktiviteter.

Det finns också en rastgård som de förvarstagna dagligen kan vistas på i en till två timmar. Flera önskade att rastgården var öppen under en längre tid.

Vid inspektionen fanns det fem inskrivna kvinnor, placerade i en kvinnodel på avdelning 1. De delade på ett boenderum med sju sängplatser. JO:s medarbetare mätte rummet till 18,189 m². I anslutning till rummet finns ett gemensamhetsrum och en toalett samt dusch. Kvinnorna uppgav att de tillbringar merparten av sin tid i kvinnodelen och att de undviker att vistas ute på avdelningarna. De upplevde att männen iakttar dem på ett obehagligt sätt när de vistas där och flera av kvinnorna tränar därför inte heller på gymmet. Det kom fram att männen ställt stolar på rad och suttit och tittat på dem när de tränat. De har bett om att insynen till gymmet ska begränsas, men av säkerhetsskäl har personalen nekat dem detta.

Konsekvenser och risker

Enligt Europarådets kommitté mot tortyr, CPT, ska lokaler som används för förvarsverksamhet vara lämpligt utformade. Lokalerna ska ha passande möblering och vara rena, väl underhållna och tillräckligt stora för antalet förvarstagna som vistas där. Om förvaret använder flerbäddsrum ska rummen beläggas på ett sätt som innebär att varje förvarstagen har tillgång till minst

fyra kvadratmeter per person. Förvarstagna ska ha också tillgång till tillräckligt med ljus, inklusive dagsljus, i boenderummen (CPT/Inf (2017) 3, s. 4). De ska ges tillfälle till utevistelse och lämpliga aktiviteter (se CPT/Inf [2024]18, p. 213, CPT/Inf (2017) 3, s. 4, CPT/Inf [2016]8, p. 113 och 120).

Inget av de boenderum som mättes vid inspektionen är tillräckligt stort för att förvarstagna ska få tillgång till fyra kvadratmeter utrymme per person. Trångboddheten kan medföra risker för de förvarstagnas hälsa, inte minst eftersom dålig luft i kombination med störande ljud kan leda till sömnsvårigheter. Det finns också en ökad risk för smittspridning. Det är inte godtagbart att placera förvarstagna i det trebäddsrums som helt saknar ljusinsläpp. Toaletterna och duscharna är inte rena och underhålls inte tillräckligt.

En utlänning som hålls i förvar ska ges tillfälle till aktiviteter, förströelse, fysisk träning och vistelse utomhus (se 11 kap. 3 § utlänningslagen och prop. 1996/97:147 s. 24). Det är inte tillräckligt med tidsfördriv av olika slag t.ex. tv-tittande och sällskapsspel, utan förvaren förväntas erbjuda aktiviteter av mer kvalificerad karaktär. Även CPT har framfört att de aktiviteter som förvarstagna erbjuds bör vara av mer utvecklad art (CPT/Inf (2017), s. 5, CPT/Inf (2021) 20, p. 22). Vid inspektionen fanns inte den typen av aktiviteter på ett organiserat sätt vid förvaret. Det är av stor vikt att förvaret i det arbete som påbörjats med att organisera sysselsättningen ser till att de aktiviteter som erbjuds har ett meningsfullt innehåll.

När det gäller tillgången till utevistelse har CPT angett att förvarstagna i princip bör ha fri tillgång till en utomhusmiljö under hela dagen, och som minst två timmar per dag (CPT/Inf [2021]20, p. 22). Förvaret erbjuder inte de förvarstagna utevistelse i sådan omfattning.

Det finns inte något strukturerat arbete för att ta emot kvinnor i förvaret. Varken boenderummet eller gemensamhetsutrymmet är tillräckligt stora för att upp till sju kvinnor ska vistas där tillsammans. Vidare begränsas kvinnornas tillvaro i förvaret på grund av hur de upplever att de blir behandlade av de förvarstagna männen.

JO:s rekommendationer

Migrationsverket rekommenderas att

- säkerställa att flerbäddsrums inte beläggs tätare än att varje förvarstagen har tillgång till minst fyra kvadratmeter per person,
- omedelbart upphöra med att placera förvarstagna i boenderum som saknar dagsljusinsläpp,
- säkerställa att samtliga sanitetsutrymmen hålls rena och är väl underhållna,

- säkerställa att förvarstagna har fri tillgång till en utomhusmiljö under hela dagen och allra minst två timmar per dag,
- säkerställa att de förvarstagna erbjuds meningsfull sysselsättning, och
- säkerställa att det finns ett strukturerat arbete för att ta emot kvinnor som bl.a. inkluderar att miljön för kvinnorna är trygg och säker.

Tillgång till hälso- och sjukvård

lakttagelser

En sjuksköterska knuten till en vårdcentral är på plats varje vardag mellan kl. 08-15.

De förvarstagna erbjuds inte någon hälsoundersökning i samband med inskrivning i förvaret, oavsett om de genomgått en undersökning tidigare eller inte. Ledningen uppgav att de ska erbjuda de förvarstagna vård som inte kan anstå men inte förebyggande vård. En förvarstagen får kontakt med sjuksköterskan genom att lägga en lapp i en särskild låst brevlåda på avdelningen. Flera förvarstagna uppgav att det har tagit lång tid innan de fått träffa sjuksköterskan eller annan vårdpersonal. I samtal med både personal och förvarstagna kom det även fram att flera förvarstagna besvärades av psykisk ohälsa men att de inte ges tillgång till psykologiskt stöd.

Förvarstagna får i regel inte förvara några läkemedel själva. I enskilda fall kan sjuksköterskan göra bedömningen att den förvarstagne får förvara läkemedel i sitt boenderum. I övrigt hålls läkemedlen i särskilda olåsta förvaringsskåp i låsta personalutrymmen i anslutning till avdelningarna. När en förvarstagen vill ha sina läkemedel får denne be avdelningspersonalen om att få tillgång till dem. Det finns ingen rutin för läkemedelshanteringen, men vissa i personalen gör en anteckning om att läkemedel har delats ut. En i personal uppgav att det i ett fall hade noterats på en post-it lapp att dagens dos av receptbelagda läkemedel hade lämnats till en förvarstagen. Lappen hade dock tagits bort av annan personal och den förvarstagne hade bett om och fått ytterligare läkemedel.

Förvarstagna har tidigare haft möjlighet att köpa receptfria läkemedel i en kiosk i förvaret. I dagsläget är det inte möjligt att köpa receptfria läkemedel som Alvedon och Iprex, men när förvaret har ett nytt avtal med en leverantör till kiosken kommer de återigen kunna köpa dessa läkemedel. Det är dock möjligt för personal att dela ut vissa receptfria läkemedel till förvarstagna utifrån en lista som tillhandahålls från Migrationsverkets huvudkontor. Sjuksköterskan framförde invändningar mot detta utifrån risken att förvarstagna kombinerar läkemedel på ett okontrollerat och olämpligt sätt. Det finns också en risk för att de kan överdosera t.ex. Alvedon. Enligt ledningen pågår det ett arbete att ta fram enhetliga rutiner om läkemedelshantering inom Migrationsverket.

Konsekvenser och risker

Om det inte är uppenbart obehövligt ska regionen erbjuda förvarstagna i Migrationsverkets förvar en hälsoundersökning så snart det lämpligen kan ske (se 7 § jämförd med 4 § första stycket 3 lagen om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl.). Enligt 5 § 1 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om hälsoundersökning av asylsökande m.fl. (SOSFS 2013:25) ska hälsoundersökningen bl.a. utmynna i en medicinsk bedömning av behovet av vård som ska erbjudas enligt hälso- och sjukvårdslagen. CPT har vid tidigare besök rekommenderat Sverige att vidta åtgärder för att säkerställa att en medicinsk bedömning görs av alla förvarstagna redan när de skrivs in. CPT understryker att det är väsentligt dels för att upptäcka risk för självskada och smittsamma sjukdomar, dels för att dokumentera fysiska skador (se CPT/Inf [2021]20, p. 23 och CPT/Inf [2016] 1, s. 25 para. 39).

En förvarstagen ska alltså som huvudregel erbjudas en hälsoundersökning vid ankomsten till förvaret. Under alla förhållanden ska en bedömning göras av om en undersökning behövs. Det är regionen som ska erbjuda hälsoundersökningen, men förvaret behöver se till att regionen underrättas om att en ny person ska skrivas in vid förvaret och även i övrigt vidta åtgärder för att underlätta att undersökningen kommer till stånd. Vid förvaret görs inte detta på ett systematiskt sätt. De förvarstagna får inte ens träffa en sjuksköterska i anslutning till att de skrivs in. Det finns därmed en risk att hälsoproblem hos de förvarstagna som kan utgöra riskfaktorer vid vistelsen i förvaret inte uppmärksammas. Detta kan utgöra en fara för den berördes egen hälsa men också för övriga vid förvaret.

En förvarstagens tillgång till vård är i princip begränsad till sådan vård som inte kan anstå (se 11 kap. 5 § utlänningslagen och 5–6 §§ lagen om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl.). Tillgången till psykologiskt stöd och psykiatrisk vård för en förvarstagen har berörts av CPT efter sitt besök i förvaret Åstorp 2021. CPT rekommenderade att åtgärder skulle vidtas för att se till att det finns adekvat tillgång till psykiatriker och psykolog (se CPT/Inf [2021]20, p. 24). Jag delar CPT:s uppfattning och anser att den miniminivå som idag ska tillgodoses inte tillräckligt uppmärksammar risken för allvarliga psykiska hälsoproblem för en förvarstagen.

Förvaret saknar rutiner för hur de förvarstagna ska få tillgång till sina läkemedel. Den omständigheten att läkemedlen ligger i olåsta skåp och att all personal har tillgång till dessa utgör en säkerhetsrisk både för enskilda förvarstagna och för verksamheten. Det finns också en risk för missförstånd kring vilket läkemedel som en förvarstagen har tagit emot. De risker som kommit fram med hanteringen av både receptbelagda och receptfria läkemedel är allvarliga.

JO:s rekommendationer

Migrationsverket rekommenderas att

- säkerställa att förvarstagna erbjuds en hälsoundersökning i samband med att de skrivs in i förvaret i enlighet med vad som följer av lag,
- se över möjligheterna att öka tillgången till adekvat psykologiskt stöd och psykiatrisk vård för de förvarstagna som är i behov av det, och
- skyndsamt ta fram riktlinjer på myndighetsnivå för en ändamålsenlig och säker läkemedelshantering.

Bemanning, bemötande och kompetens

lakttagelser

Personalomsättningen är hög och enligt ledningen finns det ett kontinuerligt behov av att rekrytera nya medarbetare. Både ledningen och personal uppgav att en hög andel av personalen är sjukskriven och att timanställda täcker upp vid deras frånvaro. Som konsekvens av detta blir tryggheten och säkerheten i arbetsgruppen lidande.

Flera förvarstagna uppgav att de av vissa i personalen blir bemötta som kriminella och behandlas på ett aggressivt, nedlåtande och nonchalant sätt, exempelvis när de förvarstagna frågar om gällande rutiner i förvaret eller efterfrågar hjälp av personal. Även personal framförde att det finns brister i viss personals bemötande gentemot förvarstagna. Det handlar framförallt om synen på förvarstagna och det finns en attityd där personal anser att de förvarstagna har mindre rätt till vissa saker på grund av att de är frihetsberövade. Personalen bekräftade att vissa ignorerar förvarstagna när de ber om hjälp eller behöver något. Detta medför i vissa situationer att konflikter och incidenter uppstår. Ledningen uppgav att säkerhetsfrågor hamnat i ett överordnat fokus framför frågor om bemötande.

Förvarstagna uppgav att de inte fått skriftlig information om rättigheter och gällande rutiner i förvaret, varken i samband med inskrivning eller efteråt. Vissa hade fått informationen kortfattat och muntligt. Några förvarstagna beskrev också att personalen brister i att uppge vilka regler som gäller när de efterfrågat det, exempelvis rörande visitationer eller vilka föremål som förvarstagna tillåts inneha. Det framfördes av enstaka personal att visitationer utförs på ett slarvigt sätt och att personal inte bryr sig.

Som ett led i att säkerställa säkerheten och motverka rymningar från förvaret genomför personal tre närvarokontroller dagtid respektive tre nattid av de förvarstagna. I samtal med förvarstagna kom det fram att personal rycker i täcket när de sover och att de vaknar och störs av detta. Ledningen bekräftade att personal plockar ner lakan som vissa förvarstagna hänger upp på sidan av sängen.

Konsekvenser och risker

Förvarstagna ska behandlas humant och deras värdighet ska respekteras (se 11 kap. 1 § i utlänningslagen). Det av stor vikt att det finns kompetens och kontinuitet i personalgruppen för att kunna erbjuda god behandling av de förvarstagna. Brister i personalens bemötande kan i förlängningen utgöra en risk för omänsklig eller förnedrande behandling. Det är oacceptabelt att förvarstagna blir dåligt behandlade och bemötta av vissa i personalen.

Alla förvarstagna ska tillhandahållas information om sina rättigheter och skyldigheter, samt de regler som gäller i förvaret (se 11 kap. 1 § i utlänningslagen). Informationen bör lämnas skriftligen på ett språk som den förvarstagna förstår, i omedelbar anslutning till ankomsten till förvaret (se CPT/Inf [1997]10-part, p. 30). Det är oacceptabelt att de förvarstagna varken får information om sina rättigheter och de regler som gäller i förvaret. Personalen måste också kunna redogöra för reglerna när de förvarstagna efterfrågar det.

Det kan ifrågasättas om närvarokontrollerna och sättet som de genomförs på är proportionerliga och förenliga med kravet på en human och värdig behandling av de förvarstagna.

JO:s rekommendationer

Migrationsverket rekommenderas att

- säkerställa att alla i personalen har den kompetens som krävs för att de förvarstagna ska få en god behandling,
- säkerställa att personalen inte brister i sitt bemötande av de förvarstagna,
- säkerställa att samtliga förvarstagna, i omedelbar anslutning till ankomsten till förvaret, får tillgång skriftlig information om sina rättigheter och skyldigheter samt förvarets regler på ett språk som de förstår, och
- säkerställa att närvarokontroller görs på ett proportionerligt sätt.

Särskilda risker för personer med funktionsnedsättning och för personer med särskilda omvårdnadsbehov

Iakttagelser

Det finns inga tillgänglighetsanpassade rum eller badrum för förvarstagna med fysiska funktionsnedsättningar. Ledningen uppgav att det går att anordna armstöd för toalett vid behov. Det finns inte heller tillgång till någon lyftanordning eller andra hjälpmedel i förvaret. En förvarstagen med fysiska rörelsehinder placeras i våningssängens nedre slaf, i ett rum i den s.k. ”utsatthetskorridoren”. Ledningen menade att det är en utmaning att ta omhand förvarstagna med kognitiva funktionsnedsättningar och att personalen saknar kompetens och utbildning för det.

Det kom också fram att varken förvarets lokaler eller personal är rustade för att ta emot förvarstagna med särskilda omvårdnadsbehov. Några särskilda rutiner finns inte utan situationen hanteras från fall till fall. I samtal med personal kom det fram att de agerar på olika sätt. Vissa i personalen hjälper till med förvarstagnas omvårdnad, t.ex. bistår vid toalettbesök, och andra gör det inte. Det kom det också fram att förvarstagna har hjälpt andra förvarstagna med omvårdnaden, bl.a. tvättat kläder, städat och hämtat mat. Ledningen uppgav att hemtjänst i ett fall hade upphandlats för omvårdnaden av en förvarstagen som behövde hjälp med att ta insulin. Samverkan skedde då mellan socialtjänsten, vårdcentralen och förvaret.

Konsekvenser och risker

Sverige har, som ansluten till konventionen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD), bl.a. åtagit sig att behandla frihetsberövade som har en funktionsnedsättning i enlighet med principerna om tillgänglighet och icke diskriminering (se artiklarna 3 och 14.2). Detta innebär en skyldighet att vidta de åtgärder som krävs för att personer med funktionsnedsättning ska kunna leva självständigt och delta fullt ut i det dagliga livet som frihetsberövad (se CRPD/C/11/D/8/2012 p. 8.5).

Det är problematiskt att det inte finns några tillgänglighetsanpassade boenderum, eftersom det innebär en risk för att personer med funktionsnedsättning kan komma till skada eller i vart fall inte kunna leva självständigt på avdelningen.

Vidare är det problematiskt att det saknas rutiner för hur personer med särskilda omvårdnadsbehov ska tas omhand under tiden de är i förvaret och att tillgången till hemtjänst är begränsad. Dessa brister utgör i förlängningen en risk för omänsklig eller förnedrande behandling.

JO:s rekommendationer

Migrationsverket rekommenderas att

- säkerställa att förvarstagna med funktionsnedsättning har tillgång till lämpliga boenderum med bl.a. anpassade sängar och nödvändiga hjälpmedel för att kunna röra sig i rummet, och
- ta fram riktlinjer för hur förvarstagna med särskilda omvårdnadsbehov ska tas omhand i ett förvar.

Dokumentet har fastställts digitalt av JO Per Lennerbrant och har ingen underskrift.